

VORMINGSBROCHURE

2020

PANAL

Palliatief Netwerk
Arrondissement Leuven vzw

VOORWOORD

Beste lezer,

Panal vzw wil de palliatieve zorgcultuur stimuleren en uitbouwen binnen het arrondissement Leuven, onder meer via vorming en opleiding. In deze brochure vind je onze vormingsinitiatieven voor 2020 terug.

Naast de basismodule en de cursus voor vrijwilligers en geïnteresseerden, bieden we opnieuw de cursus 'palliatieve zorg voor kinesitherapeuten en ergotherapeuten aan'. Weliswaar in een nieuw jasje. De minisymposia in 2020 hebben als rode draad 'communicatie in palliatieve zorg'. In drie thema-avonden bespreken we drie pijlers in samenwerking: communicatie met de patiënt, met collega-zorgverleners en met de mantelzorgers.

Panal vzw organiseert ook een aantal losse vormingsnamiddagen. We verdiepen ons opnieuw in spiritualiteit en gaan onderzoeken hoe we dit in de praktijk kunnen brengen (naast de andere dimensies in palliatieve zorg). We bieden een vorming over het bespreekbaar maken van 'intimiteit en seksualiteit' in palliatieve zorg. In het najaar organiseren we een opleiding over veelgebruikte verpleegkundige technieken aan het bed van de palliatieve patiënt, een studienamiddag voor medewerkers van voorzieningen voor mensen met een verstandelijke beperking en een vormingsnamiddag 'omtrent het overlijden'. In deze laatste vormingsnamiddag bespreken we de praktische en administratieve kant van een overlijden en zoomen we in op thuisopbaring, ecologisch begraven en het gebruik van lijkwades.

De middaglezingen zijn intussen een vaste waarde in ons vormingsaanbod. We organiseren in 2020 een middaglezing over (klein-)kinderen betrekken in palliatieve zorg, over immunotherapie in palliatieve zorg en we hernemen de middaglezing over palliatieve sedatie.

Voor een éénmalige vorming of een vormingspakket op maat van je organisatie, kan je ons steeds contacteren. Mogelijke thema's vind je achteraan in deze brochure. In onderling overleg wordt een aanbod op maat uitgewerkt – aansluitend op de gestelde vormingsvraag.

Panal vzw hecht er belang aan om elke vormingsactiviteit grondig voor te bereiden en te werken met up to date informatie en kennisoverdracht. Indien je zelf ideeën hebt over vormingsinitiatieven of thema's mag je altijd een suggestie doen.

Graag verwelkomen wij jou op één van onze vormingsmomenten!

BASISMODULE PALLIATIEVE ZORG

Inleiding in palliatieve zorg

Wat is palliatieve zorg? Hoe is palliatieve zorg georganiseerd? Het netwerk en de MBE (multidisciplinaire begeleidings-equipe of thuiszorgequipe), palliatief verlot, de thuiszorgpremie, ... komen aan bod. Verder is er aandacht voor de wetgeving over palliatieve zorg, de patiëntenrechten en euthanasie.

Psychosociale aspecten

Welke emoties en reacties zien we bij een palliatieve patiënt en zijn omgeving? Wat betekent het voor de omgeving om te zorgen voor een ongeneeslijk zieke? Hoe kan de hulpverlener emotionele ondersteuning bieden?

Symptoomcontrole

Welke hinderlijke symptomen treden op bij palliatieve patiënten en hoe ga je hiermee om (bv. via medicatie of op verzorgingsvlak)? We bekijken onder andere gastro-intestinale klachten, voeding, pulmonaire symptomen, urologische en neurologische problemen.

'Medisch Begeleid Sterven'

In 'Medisch Begeleid Sterven' worden enkele specifieke termen en handelingen binnen palliatieve zorg van nabij bekeken: (afzien van) curatief en/of levensverlengend handelen, pijn- en symptoomcontrole, palliatieve sedatie en actieve levensbeëindiging.

Omgaan met rouw

Verlies en rouw horen bij het leven, zijn er onlosmakelijk mee verbonden. Rouw is universeel én tegelijk uniek, veelzijdig en complex.

We belichten de huidige visie en de nieuwe inzichten in de kijk naar rouw in onze maatschappij. Wat is rouw en hoe kunnen we rouw (h)erkennen? Hoe kunnen we als zorgverlener omgaan met rouwenden? Welke misverstanden en valkuilen staan ons hierbij soms in de weg? Wat is helpend en wat vermijden we beter? We staan stil bij het belang van afscheid nemen, hechting en verbondenheid, de kracht van kwetsbaarheid, betekenisgeving,... en hoe dit ons handvaten biedt om met de nodige expertise én een warm hart zorg te dragen voor rouwenden.

Pijncontrole deel 1 en 2

We besteden aandacht aan de definitie van pijn, de soorten pijn, pijnmeting, de pijntrappen, de verschillende soorten medicatie (waaronder morfine, co-analgetica en adjuvante stoffen) en het gebruik van de spuitaanrijver. Relevante casussen worden besproken (in de groep deelnemers).

Communicatie

In palliatieve zorg is communicatie essentieel. We bespreken de invloed van referentiekaders in communicatie. We hebben aandacht voor basisprincipes van communicatie in palliatieve zorg. Hoe heeft communicatie invloed op samenwerking en vice versa?

Samenwerken

Door de extra zorg die in palliatieve situaties nodig is, zijn er vaak heel wat hulpverleners betrokken. Hoe werken deze hulpverleners (vanuit hun verschillende taken en verantwoordelijkheden) samen in een team? Door oefening ontdek je wat de kwaliteiten van jezelf en van anderen zijn in een team en hoe we onze interacties met anderen beter kunnen begrijpen.

Omtrent het overlijden

Hoe gebeurt een lijktooi? Hoe kan de familie hierbij betrokken worden? We bekijken de praktische en administratieve kant van het overlijden, de belangrijkste wetgeving en de formaliteiten aangaande een overlijden.

BASISMODULE VOORJAAR

 Code: BA1/2020

 Op **dinsdagnamiddag** van 13.15u.-16.30u.

DATUM	THEMA	LESGEVER
Dinsdag 21 januari	Inleiding in palliatieve zorg	Ria Vandermaesen
Dinsdag 28 januari	Psychosociale aspecten	Karen De Meerleer
Dinsdag 4 februari	Symptoomcontrole	Verpleegkundige MBE
Dinsdag 11 februari	Medisch Begeleid Sterven	Jan Coel
Dinsdag 18 februari	Omgaan met rouw	Karen De Meerleer
Dinsdag 3 maart	Pijncontrole deel 1	Verpleegkundige MBE
Dinsdag 10 maart	Pijncontrole deel 2 (met de werking van de spuit aandrijver)	Verpleegkundige MBE
Dinsdag 17 maart	Communicatie	Nele Geysen
Dinsdag 24 maart	Samenwerken	Nele Geysen
Dinsdag 31 maart	Omtrent het overlijden Afronding	Gilbert Pues

 Locatie: Panal, Waversebaan 220, 3001 Heverlee

 Kostprijs: 440 euro

BASISMODULE NAJAAR

 Code: BA2/2020

 Op donderdagnamiddag van 13.15u.-16.30u.

DATUM	THEMA	LESGEVER
Donderdag 10 september	Inleiding in palliatieve zorg	Ria Vandermaesen
Donderdag 17 september	Psychosociale aspecten	Karen De Meerleer
Donderdag 24 september	Symptoomcontrole	Verpleegkundige MBE
Donderdag 8 oktober	Medisch begeleid sterven	Jan Coel
Donderdag 15 oktober	Omgaan met rouw	Karen De Meerleer
Donderdag 22 oktober	Pijncontrole deel 1	Verpleegkundige MBE
Donderdag 29 oktober	Pijncontrole deel 2 (met de werking van de spuit aandrijver)	Verpleegkundige MBE
Donderdag 12 november	Communicatie	Nele Geysen
Donderdag 19 november	Samenwerken	Nele Geysen
Donderdag 26 november	Omtrent het overlijden Afronding	Gilbert Pues

Deelnemers die reeds een basismodule palliatieve zorg hebben gevolgd, komen in aanmerking voor onze **vervolmakingsmodule palliatieve zorg**. Deze zal worden georganiseerd in het **voorjaar van 2021**.

 Locatie: Panal, Waversebaan 220, 3001 Heverlee

 Kostprijs: 440 euro

PALLIATIEVE ZORG VOOR GEINTERESSEERDEN EN VRIJWILLIGERS

Deze cursus is bedoeld voor alle geïnteresseerden in palliatieve zorg en voor vrijwilligers in een woonzorgcentrum, een voorziening voor personen met een verstandelijke beperking of een psychiatrische verzorgingsinstelling.

Voor kandidaat-vrijwilligers voor de palliatieve thuiszorg (Pallium vzw) of voor een palliatieve eenheid (Heilig Hartziekenhuis Leuven of UZ Leuven campus Gasthuisberg) is het volgen van de twee delen van deze cursus een voorwaarde.

DEEL 1

Inleiding in palliatieve zorg

Wat is palliatieve zorg? Hoe is de zorg georganiseerd? Welke wetgeving is relevant? Hoe werken de MBE (multidisciplinaire begeleidingsequipe of thuiszorgsequipe) en het netwerk van Panal? Welke ondersteunende maatregelen zijn er? Wat is de taak van een vrijwilliger?

Psychosociale aspecten

Welke emoties en reacties zien we bij een palliatieve patiënt en zijn omgeving? Wat betekent het voor de omgeving om te zorgen voor een ongeneeslijk zieke? Hoe kan de vrijwilliger omgaan met deze emoties?

Communicatie

In palliatieve zorg is communicatie essentieel. We bespreken de invloed van referentiekaders in communicatie. We hebben aandacht voor basisprincipes van communicatie in palliatieve zorg.

Omgaan met rouw

Verlies en rouw horen bij het leven, zijn er onlosmakelijk mee verbonden. Rouw is universeel én tegelijk uniek, veelzijdig en complex.

We belichten de huidige visie en de nieuwe inzichten in de kijk naar rouw in onze maatschappij. Wat is rouw en hoe kunnen we rouw (h)erkennen? Hoe kunnen we als zorgverlener omgaan met rouwenden? Welke misverstanden en valkuilen staan ons hierbij soms in de weg? Wat is helpend en wat vermijden we beter? We staan stil bij het belang van afscheid nemen, hechting en verbondenheid, de kracht van kwetsbaarheid, betekenisgeving,... en hoe dit ons handvaten biedt om met de nodige expertise én een warm hart zorg te dragen voor rouwenden.

DEEL 2

Spirituele aspecten

In palliatieve situaties worden vrijwilligers soms geconfronteerd met de spirituele pijn van de betrokkenen. Wat betekent spiritualiteit? Welke rol kunnen waarden- en zingevingskaders, levensbeschouwing en geloofsovertuiging in de sterfensfase spelen? Hoe kan je als vrijwilliger spirituele pijn herkennen en hiermee omgaan? Welke zorg kan geboden worden en wanneer verwijst je best door? We staan ook stil bij de eigen spiritualiteit en de krachtbronnen die helpen om ons eigen engagement vol te houden.

Omgaan in waarheid en met vertrouwen

De wet op de patiëntenrechten zegt dat de patiënt het recht heeft om de waarheid rond zijn situatie te kennen. Wat is de waarheid? Kunnen of willen we de waarheid altijd weten in een ziekteproces? Hoe wordt er omgegaan met 'wat is'? Wat is het belang van vertrouwen in elkaar, in de hulpverleners? Wat maakt vertrouwen (on)mogelijk?

Verplaatsingstechnieken

Hoe kan je op een rugvriendelijke manier een zieke verplaatsen en comfortabel installeren? Er gaat tijdens de vorming ook veel aandacht naar houding en rugsparen tijdens dagelijkse handelingen.

Comfortzorg

Hoe kunnen we als vrijwilliger mee het comfort van de patiënt ondersteunen? Wat zijn de taken van de vrijwilliger? Wat melden we aan wie? Wat kunnen we doen bij pijn of bij andere klachten? We bespreken de tekenen van een naderend overlijden. Er worden concrete tips gegeven.

Ondersteunende diensten

In deze vorming geven we een overzicht van de meest voorkomende thuisdiensten en vertellen we bij welke organisaties je terecht kan voor een bepaalde vorm van hulpverlening.

PALLIATIEVE ZORG VOOR GEINTERESSEERDEN EN VRIJWILLIGERS

 Deel 1: op donderdagnamiddag van 13.30u. tot 16.30u.

 Code: VRW1/2020

DATUM	THEMA	LESGEVER
Donderdag 23 april	Inleiding in palliatieve zorg	Karen De Meerleer
Donderdag 30 april	Psychosociale aspecten	Ria Vandermaesen
Donderdag 7 mei	Communicatie	Nele Geysen
Donderdag 14 mei	Omgaan met rouw	Karen De Meerleer

 Deel 2: op donderdagnamiddag van 13.30u. tot 16.30u.

 Code: VRW2/2020

DATUM	THEMA	LESGEVER
Donderdag 28 mei	Spirituele aspecten	Katrien Cornette
Donderdag 4 juni	Omgaan in waarheid en met vertrouwen	Eveline De Blauwer
Donderdag 11 juni	Verplaatsingstechnieken	Sonja Vanden Bergh
Donderdag 18 juni	Comfortzorg	Verpleegkundige MBE
Donderdag 25 juni	Ondersteunende diensten Afronding	Gwen Vernimmen

 Locatie: Panal, Waversebaan 220, 3001 Heverlee

 Kostprijs: 100 euro per deel

De kostprijs mag geen beletsel zijn voor deelname. Wij engageren ons om mee naar een gepaste oplossing te zoeken.

Personen die zich kandidaat willen stellen als vrijwilliger, nemen contact op met Karen De Meerleer, vrijwilligersverantwoordelijke van Panal, via kdemeerleer@panal.be.

OPNIEUW IN HET AANBOD: DE KINESITHERAPEUT EN ERGO- THERAPEUT IN PALLIATIEVE ZORG

Kinesithérapie en ergotherapie maken deel uit van de multidisciplinaire samenwerking in palliatieve zorg. Toch is het voor deze hulpverleners een zoektocht naar hoe zij hun rol hier kunnen opnemen. Wat is eigen aan een palliatieve zorgsituatie? Wat zijn specifieke aandachtspunten in de zorg voor een palliatieve patiënt? Wanneer is een activerend zorgbeleid niet meer van toepassing? Hoe verloopt de overgang naar comfortzorg? Het doel van deze opleiding is om bestaande technieken en kennis anders te leren inzetten - van revaliderende patiënt naar palliatieve patiënt - in overeenstemming met de draagkracht van de patiënt.

Op basis van de evaluatie van de vorige editie bieden wij u een uitgebreider programma in deze editie:

Dag 1 – dinsdag 29 september 2020 van 9u30 tot 16u30

- Inleidende begrippen in palliatieve zorg
- De rol en de taak van de kinesitherapeut en de ergotherapeut in palliatieve zorg
- Beschikbare materialen ter ondersteuning in de palliatieve zorg

Dag 2 - dinsdag 20 oktober 2020 van 9u30 tot 16u30

- Emotionele en sociale ondersteuning van de palliatieve patiënt en diens omgeving
- Vroegtijdige zorgplanning en communicatie

Dag 3 – dinsdag 17 november 2020 van 9u30 tot 16u30

- Kinesitherapeutisch comfort in de palliatieve en terminale fase
- Koensballoons: relaxatie in palliatieve zorg, gebaseerd op Harmonics

De doelgroep zijn kinesitherapeuten en ergotherapeuten, werkzaam in de thuiszorg of in woonzorgcentra.

Code: KEPZ/2020

Datum: Dinsdag 29 september, 20 oktober en 17 november 2020
van 9u30 tot 16u30

Locatie: Panal, Waversebaan 220, 3001 Heverlee

Kostprijs: 300 euro

Accreditering wordt aangevraagd.

MINISYMPOSIA 2020

Panal vzw organiseert jaarlijks een aantal minisymposia over een specifiek thema binnen palliatieve zorg voor hulpverleners uit verschillende werkgebieden (thuiszorg, woonzorgcentra, palliatieve zorgeenheden, ziekenhuizen, ...) en voor andere geïnteresseerden.

De rode draad voor de minisymposia van 2020 is:

'Communicatie in palliatieve zorg: daar valt wat voor te zeggen'

 Kostprijs: 25 euro per minisymposium

 Duur: telkens van 20u. tot 22u.

Je ontvangt een aanwezigheidsattest.

Accreditering voor artsen wordt aangevraagd in rubriek 6 ethiek en economie.

1. Durven praten over doodgaan: in gesprek met de palliatieve patiënt.

Via de vijf sterfstijlen (Stichting STEM) willen we een nieuwe en frisse kijk krijgen op de eigen en andermans sterfelijkheid. Hoe reageren mensen in hun laatste levensfase? Wat is mijn eigen houding tegenover sterven en dood? Inzicht in de vijf sterfstijlen geeft handvaten om het gesprek met de patiënt te voeren. Je bewust zijn van je eigen sterfstijl en de invloed hiervan op je communicatie met de patiënt, kan het contact bevorderen. Inzicht in de sterfstijl van de patiënt biedt de mogelijkheid om 'dezelfde taal te spreken' en aan te sluiten bij diens manier van sterven.

 Yvonne van Houdt, Triton training en coaching, verlies en rouw begeleider.

 Donderdag 12 maart 2020

 Code: MS1/2020

 In zaal 1 van LDC Wijnveld, Wingerdstraat 14, 3000 Leuven.

2. De zorgverlener van morgen: samen sterk.

Interdisciplinair samenwerken is complex. Zorg vereist dat teamleden autonoom werken binnen een bestaand samenwerkingsverband. Een goede communicatie en gedragen basisregels zijn dan erg belangrijk. Tegelijkertijd kunnen voorgeschiedenis en interactie met de omgeving samenwerking en communicatie bemoeilijken en voor onvoorspelbaarheid zorgen.

Inzicht in de werking van je team kan duidelijkheid brengen over het gedrag van datzelfde team. In deze lezing willen we handvaten bieden om verschillende aspecten van teamgedrag te herkennen en hierop in te spelen in praktijk en samenwerking.

Prof. dr. Peter Pype, huisarts, palliatief arts, lector aan de UGent.

Donderdag 7 mei 2020

Code: MS2/2020

in GC De Roos, Grotestraat 33, 3380 Glabbeek

3. De nieuwe mantelzorg: een andere rol en een andere benadering.

In het kader van 'vermaatschappelijking van de zorg' wordt de samenwerking en communicatie tussen zorgverleners en mantelzorgers alsmaar belangrijker. Mantelzorgers dienen steeds vaker verschillende en veranderende rollen op te nemen. Ze zijn als het ware een "sandwichgeneratie": zorgen voor een oudere en jongere generatie, terwijl ze zelf nog actief zijn op de arbeidsmarkt. De eigen noden, behoeften en verwachtingen van mantelzorgers komen dus centraler te staan in het zorgen voor de palliatieve patiënt.

In deze lezing kijken we welke "types" mantelzorgers er zijn, elk met hun eigen verwachtingen, noden en manier van communiceren. We introduceren de implicaties voor de praktijk en hoe je als professionele hulpverlener invulling kan geven aan de samenwerking met de mantelzorg.

Erna Claes, doctor in de psychologie, expert trainer en medezaakvoerder van Fenrir Consult.

Donderdag 15 oktober 2020

Code: MS3/2020

in WZC Dommelhof, Halensebaan 25, 3390 Tielt-Winge.

MIDDAGLEZINGEN

Panal organiseert elk jaar enkele middaglezingen over relevante thema's in palliatieve zorg. Deze lezingen zijn toegankelijk voor een groter publiek en geven in anderhalf uur de essentie van een thema weer. Er is steeds ruimte voor vragen nadien.

 Ontvangst met broodjes om 11u30
Start lezing om 12u

 Locatie: Panal, Waversebaan 220, 3001 Heverlee

 Kostprijs: 45 euro per middaglezing (broodjeslunch inbegrepen)

Als iemand doodgaat... kinderen betrekken bij afscheid en overlijden

Kinderen zijn belangrijke en kwetsbare medespelers in een palliatieve zorgsituatie. Veel hulpverleners en ouders worstelen met de vraag: hoe kunnen we kinderen en jongeren opvangen en

begeleiden? Wat zijn misverstanden en valkuilen? Hoe betrek je kinderen bij het afscheid nemen? Er worden concrete tips en handvaten aangereikt.

De vorming wordt verzorgd door **Karen De Meerleer**, psycholoog van Panal.

 Code: KIND/2020

 Datum: Dinsdag 28 april 2020 van 11.30u. tot 14.00u.

Immunotherapie in palliatieve zorg

Immunotherapie is een behandeling die het eigen immuunsysteem stimuleert, versterkt of verandert, zodat het kankercellen beter kan herkennen, aanvalen en vernietigen. Anders dan andere behandelingen tegen kanker (zoals chemo- of radiotherapie), bestrijdt immunotherapie dus niet rechtstreeks de kankercellen zelf, maar wil het eigen

immuunsysteem mobiliseren in het vernietigen van de kankercellen. Wat is de zin en het effect van immunotherapie in een palliatief stadium? Welke patiënten hebben hier baat bij en wat zijn de resultaten? Wat zijn aandachtspunten in patiëntenzorg? Welke nevenwerkingen komen we tegen? Welke evoluties zien we in de toekomst?

De vorming wordt verzorgd door **prof. dr. Kristiaan Nackaerts**, pneumoloog UZ Leuven, gespecialiseerd in respiratoire oncologie.

Code: IMMU/2020

Datum: Dinsdag 26 mei 2020 van 11.30u. tot 14.00u.

Update palliatieve sedatie

In de meeste gevallen zijn pijn, verwardheid, verstikkingsgevoel, angst, onrust, ... met de klassieke medicatie en ondersteuning goed te bestrijden. Soms lukt dit echter niet. In de sterfensfase kan de arts dan, in overleg met de patiënt en in samenspraak met de omgeving, palliatieve sedatie toepassen. De arts bepaalt de juiste samenstelling en dosering van de medicatie. De spuit aandrijver wordt opgestart en de behandeling wordt dagelijks opgevolgd door de arts en verpleegkundige, samen met de MBE van Panal.

In deze vorming staan we stil bij het begrip palliatieve sedatie en het verschil met euthanasie. We bespreken de meest gebruikte medicaties en hun dosissen en kijken in welke situaties palliatieve sedatie kan opgestart worden.

In het tweede deel van de lezing staan we stil bij de praktijk van palliatieve sedatie. Hoe vaak wordt dit toegepast, hoe gebruik je de spuit aandrijver, wat zijn aandachtspunten bij het toepassen van palliatieve sedatie, hoe kan familie afscheid nemen, ... ?

De doelgroep zijn artsen en verpleegkundigen.

De vorming wordt verzorgd door **dr. Johan Coppens**, huisarts en equipearts van Panal en **Veerle Massart**, hoofdverpleegkundige van de MBE van Panal.

Code: PASE/2020

Datum: Donderdag 3 december 2020 van 11.30u. tot 14.00u.

INTIMITEIT EN SEKSUALITEIT IN PALLIATIEVE ZORG: een gevoelig thema

Intimiteit laat patiënten en hun partners toe om indirect met elkaar te communiceren over emoties en het naderende levenseinde. Tegelijkertijd ervaren patiënten en hun partners vaak verlies in hun seksleven. Ze worden niet alleen geconfronteerd met lichamelijke veranderingen en aftakeling, maar ook met een andere seksuele rolverdeling als gevolg van de ziekte. De impact van ongeneeslijk ziek zijn op de intimiteit en seksualiteit tussen patiënten en hun partners is daardoor een niet te onderschatten relationele uitdaging. Dat wordt wel eens over het hoofd gezien of is moeilijker bespreekbaar.

Zorgverleners weten vaak niet goed hoe ze het gesprek over intimiteit en sek-

sualiteit kunnen aangaan. Is relationele groei een onderdeel van palliatieve zorg, naast bijvoorbeeld thema's als pijn- en symptoomcontrole? Is seksualiteit een prioriteit in zorgverstrekking? Bij wie ligt het initiatief om intimiteit en seksualiteit te benoemen?

In deze vorming bekijken we hoe je dit thema bespreekbaar maakt en wat helpende adviezen zijn. Vanuit een positievere benadering van intimiteit en seksualiteit – waarbij niet wordt gefocust op (seksuele) dysfuncties of problemen, maar wel op (seksueel) welzijn en welbevinden – kunnen we het gesprek aangaan over mogelijkheden die de patiënt en diens partner wel nog hebben en eventuele alternatieven.

De vorming wordt verzorgd door **Kristel Mulders**, coördinator oncopsychologen en seksuologe borstcentrum en gynaecologische oncologie in het Jessa ziekenhuis Hasselt.

 Code: INSE/2020

 Datum: Dinsdag 11 februari 2020 van 13.30u tot 16.30u

 Locatie: Panal, Waversebaan 220, 3001 Heverlee

 Kostprijs: 45 euro

SPIRITUELE ZORG IN DE PRAKTIJK: gespreksvaardigheden

In de holistische benadering van palliatieve zorg is de spirituele dimensie onmiskenbaar. Toch hebben zorgverleners het gevoel dat deze dimensie moeilijk aan te raken is in een gesprek. De gespreksopener 'Hoe voelt u zich vandaag?' nodigt uit tot het bespreken van lichamelijke en emotionele aandachtspunten, maar maakt dat een spirituele vraag of nood minder gemakkelijk aan het oppervlak komt.

Hoe breng je in uitingen van fysieke of psychische pijn ook de zin- en levensvragen naar de voorgrond? Hoe kunnen we de spirituele laag van het leven van de patiënt aanboren?

Je bent misschien nog zoekende naar de juiste grondhoudingen die je als zorgverlener nodig hebt om een spiritueel

gesprek te voeren. Welke technieken kunnen helpen om die grondhoudingen te ontwikkelen?

In deze vorming bekijken we de vraag hoe we in de eerste drie lagen de spirituele laag kunnen naar boven halen. We verkennen de Spiritwijzer, een concreet werkinstrument dat ontwikkeld werd om in een gesprek deze beweging te maken. Aan de hand van oefeningen met concrete casussen uit de eigen praktijk gaan we na of en hoe de Spiritwijzer van dienst kan zijn. In een tweede deel gaan we vanuit enkele basisprincipes (traagheid, ambivalentie, raadselachtheid en waardengebondenheid) zoeken naar grondhoudingen om een spiritueel gesprek met zorg te voeren.

De vorming wordt verzorgd door **Renilde Vos**, theoloog, met jarenlange ervaring op vlak van spirituele vorming en begeleiding. Zij is medebezielster van 'De Grondmelodie' - centrum voor zin en bezieling, een vzw die spirituele en existentiële counseling verzorgt en diverse initiatieven rond zingeving en spirituele verdieping aanbiedt. Voor meer info zie: www.degrondmelodie.be.

Code: SPIP/2020

Datum: Dinsdag 31 maart 2020 van 13.30u. tot 16.30u.

Locatie: Panal, Waversebaan 220, 3001 Heverlee

Kostprijs: 45 euro

OMTRENT HET OVERLIJDEN

We bekijken de praktische en administratieve kant van een overlijden, de belangrijkste wetgeving en de formaliteiten aangaande een overlijden. Waar kan een overledene opgebaard worden? Welke mogelijkheden zijn er?

Welke nieuwe tendensen zijn er? Hoe gebeurt een lijktooi? Hoe kan de familie hierin betrokken worden? Op deze en veel andere vragen zullen de sprekers een antwoord proberen te bieden, elk vanuit hun eigen invalshoek.

De vorming wordt verzorgd door **Gilbert Pues**, begrafenisondernemer, **Roel Van Roosbroeck**, begraafplaatsbeheerder stad Leuven en begrafenisondernemer, en **Valentine Kempynck**, creatief vormgever.

 Code: OVRL/2020

 Datum: Dinsdag 22 september 2020 van 13.30u. tot 16.30u.

 Locatie: Panal, Waversebaan 220, 3001 Heverlee

 Kostprijs: 45 euro

VINGER AAN DE POLS: VERPLEEGKUNDIGE TECHNIEKEN IN PALLIATIEVE ZORG

In deze vorming belichten we veelgebruikte verpleegkundige technieken in palliatieve zorg. Denk bijvoorbeeld aan het spoelen van een porth-a-cat, het plaatsen van een subcutane katheter, het plaatsen van een blaaskatheter bij palliatieve sedatie, het prikken van een infuus bij euthanasie, het instellen van een spuitaandrijver, ...

Naast een toelichting over het belang van deze technieken in een palliatieve zorgsituatie, zetten we deze ook om in de praktijk. Alle technische handelingen worden ingeoeffend en gekaderd binnen het geheel van zorg.

De doelgroep zijn verpleegkundigen.

De vorming wordt verzorgd door een **medewerker van het Wit-Gele-Kruis Vlaams-Brabant**.

 Code: VPKT/2020

 Datum: Dinsdag 6 oktober 2020 van 13.30u. tot 16.30u.

 Locatie: Panal, Waversebaan 220, 3001 Heverlee

 Kostprijs: 45 euro

STUDIENAMIDDAG: PALLIATIEVE ZORG BIJ MENSEN MET EEN ERNSTIGE EN DIEPE VERSTANDELIJKE BEPERKING

In 2020 organiseert Panal een studienamiddag met specifieke aandacht voor palliatieve zorg bij mensen met een ernstige en diepe verstandelijke beperking.

Communicatie met deze patiëntengroep is vaak moeizaam tot onmogelijk. Hoe kan je pijn bevragen? Hoe kan je als team de patiënt en familie betrekken in het besluitvormingsproces rond de zorg? Confrontatie met dit soort vragen zorgt vaak voor onmacht en onzekerheid bij de betrokken zorgverleners.

Aan de hand van de werkvorm 'Het verhaal van Tim' willen we medewerkers uit voorzieningen die werken met deze doelgroep handvaten bieden om hiermee om te gaan: hoe kan je inspelen op de behoeften van de zorgvrager-patiënt, hoe kan je veranderingen in het welzijn inschatten, hoe kan ik als zorgverlener, samen met mijn team, omgaan met emoties en onmacht, hoe kunnen we als organisatie een palliatief beleid uitbouwen, ...? Het zijn maar enkele van de thema's waar we die namiddag dieper op in willen gaan.

De vorming wordt verzorgd door medewerkers van De Lovie vzw, een organisatie die jongeren en volwassenen met een verstandelijke beperking ondersteunt in de ruime Westhoek. De Lovie heeft een jarenlange praktijkervaring in het ondersteunen van mensen met een verstandelijke beperking, ook wanneer zij palliatief zijn.

 Code: PZVB/2020

 Datum: Dinsdag 24 november 2020 van 13.30u tot 16.30u

 Locatie: Panal, Waversebaan 220, 3001 Heverlee

 Kostprijs: 45 euro

VORMING OP MAAT

Heel wat organisaties, voorzieningen en socioculturele verenigingen vragen ons naar een vorming of vormingspakket op hun maat. Hieronder vind je een mogelijk aanbod vanuit Panal. We zijn graag bereid om te kijken met welke vorming we kunnen inspelen op een specifieke behoefte: aarzel dus niet om contact op te nemen en je vormingsvraag te stellen.

Al onze vormingen zijn interactief, met praktijkvoorbeelden. We vertrekken vanuit de ervaring van de cursisten en bekijken met hen hoe we op hun vragen kunnen ingaan. Onze lesgevers maken steeds gebruik van de meest recente kennis en inzichten tijdens hun voorbereiding van elke vorming.

MOGELIJKE THEMA'S:

- Inleiding in palliatieve zorg
- Palliatieve zorg thuis: wat en hoe?
- Comfortzorg
- Pijncontrole
- Symptoomcontrole
- Kinderen betrekken bij afscheid en overlijden
- Psychosociale aspecten
- Communicatie
- Omgaan met rouw
- Zorg voor zorgenden
- Ethische aspecten in palliatieve zorg
- Samenwerken in palliatieve zorg
- Vroegtijdige zorgplanning
- PICT (Palliatieve Care Indicator Tool)
- Quiz palliatieve zorg
- ...

Vormingen op maat kunnen aangevraagd worden via Nele Geysen, vormingsverantwoordelijke van Panal. Zij is telefonisch te bereiken via het nummer 016-23 91 01 of via e-mail ngeysen@panal.be. Elke vormingsvraag wordt besproken op ons vormingsoverleg.

Graag tijdig aanvragen!

Kijk regelmatig naar onze website voor nieuwe
vormingen, studiedagen, ...

INSCHRIJVINGSVOORWAARDEN

Hoe inschrijven:

- **Bij voorkeur online** via www.panal.be of via een mail naar vragen@panal.be.
- Iedere deelnemer vult een afzonderlijk inschrijvingsformulier in.

Hoe betalen:

- Een inschrijving is pas definitief wanneer het inschrijvingsgeld is overgemaakt op rekening **BE82 7364 0127 0068** van Panal vzw.
- Cursuscode en naam van de deelnemer moeten worden vermeld in het vak 'mededeling' van de overschrijving.
- Opleidingscheques worden niet aanvaard.

Hoe deelnemen:

- Panal kan een vorming annuleren. Je krijgt dan het inschrijvingsgeld integraal terugbetaald of je kan een ander cursusmoment kiezen.
- Gelieve ons tijdig te verwittigen wanneer je niet aanwezig kan zijn op een cursusdag.
- Je kan een gemiste les uit een module **niet** op een ander moment inhalen, noch je door iemand anders laten ver-

vangen. Panal vzw bezorgt het lesmateriaal van de gemiste les.

- Je kan enkel inschrijven voor volledige modules en **niet voor afzonderlijke dagdelen** binnen die module.
- Na een vorming ontvang je van ons een aanwezigheidsattest.

Hoe annuleren:

- Je kan annuleren tot 14 dagen voor de cursus. Je krijgt dan het inschrijvingsgeld terugbetaald.
- Zonder tijdige annulatie kan er geen terugbetaling gebeuren. Indien je nog niet betaalde, wordt de kostprijs van de vorming toch aangerekend.
- Een ingeschreven persoon kan zich enkel voor een volledige cursus laten vervangen. Elke wijziging hieromtrent dient schriftelijk te gebeuren.

Indien je op de hoogte wenst te blijven van komende vormingen, of voor inhoudelijke vragen en vragen in verband met inschrijvingen, betaling en administratie, kan je contact opnemen via: 016 23 91 01, vragen@panal.be of www.panal.be.

DOCENTEN

Jan Coel,

verpleegkundige en intervisor.

Katrien Cornette,

doctor in de praktische theologie, pastor in het U.P.C. Sint-Kamillus te Bierbeek en freelance vormingswerker inzake ethiek, spiritualiteit en goede (zelf)zorg.

Eveline De Blauwer,

klinisch psycholoog, vrijwilligersverantwoordelijke Palliatief Netwerk Mechelen vzw.

Karen De Meerleer,

klinisch psycholoog, rouwzorgverantwoordelijke en vrijwilligersverantwoordelijke Panal.

Kris Elsen,

verpleegkundige, verpleegkundig-consulent MBE Panal.

Nele Geysen,

master in de pedagogische wetenschappen, vormings- en projectverantwoordelijke Panal.

Petra Heremans,

verpleegkundige, verpleegkundig-consulent MBE Panal.

Veerle Massart,

master in de verpleegkunde, hoofdverpleegkundige MBE Panal.

Kathleen Massie,

verpleegkundige, verpleegkundig-consulent MBE Panal.

Marleen Michaux,

stafmedewerker Wit-Gele Kruis Vlaams-Brabant.

Gilbert Pues,

begrafenisondernemer.

Sonja Vanden Bergh,

stafmedewerker Wit-Gele Kruis Vlaams-Brabant.

Ria Vandermaesen,

verpleegkundige, licentiaat sociale wetenschappen, coördinator Panal.

Gwen Vernimmen,

Thuiszorg Brabant, Regionaal dienstencentrum FSMB.

Palliatief Netwerk
Arrondissement Leuven vzw

✉ Waversebaan 220, 3001 Heverlee
☎ 016-23 91 01
📧 vrAGEN@panal.be
🌐 www.panal.be